

Kůň v pedagogické praxi. Aktivity s koněm (nejen) v rámci EVVO pro MŠ a ZŠ. Využití koně v mimoškolních a volnočasových aktivitách (Horse Asisted education)

Monika Janáková

Envigogika 18 (1) – Inspirace /Inspiration

Publikováno/ Published 1. 3. 2023

<http://dx.doi.org/10.14712/18023061.641>

Abstrakt

Text se věnuje možnostem implementace aktivit s koňmi do programů EVVO pro MŠ a ZŠ a do volnočasových aktivit dětí. Snaží se ukázat, že programy s koňmi nemusí být využitelné pouze v rámci sportovního či rekreačního ježdění. Sportovní přístup k využívání koní je v současné době převažující, avšak také velmi zjednodušující. Autorka textu se snaží inspirovat k využívání koní (a zvířat obecně) v rámci EVVO a výchovy a vzdělávání, kde vidí velký, doposud málo využívaný potenciál.

Klíčová slova

Kůň; výchova; vzdělávání; metodika; děti; environmentální výchova

Abstract

The text deals with the possibilities of implementing activities with horses into EEA programs for kindergartens and elementary schools and leisure activities for children. The author tries to show that programs with horses are not usable only in sports or recreational riding. This trend of using horses is currently prevalent, but also very simplistic. The text is intended to inspire the use of horses (and animals in general) within the environmental education and training, where she sees a large, hitherto underused potential.

Key words

Horse; education; children; methodology; environmental education

Téma předkládaného článku volně navazuje na autorčin text *Horse Assisted education („Učení s asistencí koní a jeho potenciál v oblasti pedagogiky a environmentální výchovy“*, Envigogika 2021). Zatímco první text je uvedením do této oblasti a načrtnutím možností vzdělávání a výchovy s asistencí zvířat (mj. koní) v rámci pedagogiky a environmentální výchovy, představují následující řádky snahu čtenáře inspirovat, jak daný směr realizovat v praxi v rámci programu EVVO pro MŠa ZŠ nebo v rámci táborů či jiných volnočasových aktivit dětí. Článek není přímo metodikou, ale je snahou o koncepční uchopení a metodickou inspiraci pro praxi učitelů EVVO, lektorů, jezdeckých instruktorů atd. Cílem je ukázat, že kůň a aktivity s ním mohou být nejen prostředkem pro výuku jezdeckví, ale že poskytují i další zajímavé možnosti pro práci s dětmi v rámci výchovy a vzdělávání. Proto představuje několik konkrétních programů, ve kterých kůň působí jako ústřední činitel pedagogického procesu, mj. v rámci EVVO.

Kůň v oblasti výchovy a vzdělávání

Protože podrobněji o směrech učení s asistencí koní pojednává již zmíněný autorčin text, tak jen velice stručně zopakujeme, o co se jedná.

Edukace s asistencí koní (Horse Assisted Education, zkratka HAE) patří do širší skupiny pedagogického rámce nazývaného jako Animal Assisted Education (AAE). Tato forma pedagogické praxe a osobního rozvoje nabývá na stále větší oblibě. Jedná se o kontakt mezi člověkem a zvířetem (v našem případě koněm) zaměřený na výchovu, vzdělávání či sociální dovednosti klienta, žáka. Cílem může být přirozené zvýšení motivace k učení a osobnímu rozvoji, předávání informací zábavnou formou a názornou ukázkou. (Svobodová, 2008). Dále k rozvoji motoriky (Velemínský, 2007), komunikačních dovedností, rozvoji samostatného a tvůrčího myšlení a zodpovědnosti. Přítomnost zvířete je také používána jako „ledolamka“ při komunikačních bariérách, ať již mezi žáky navzájem, nebo mezi učitelem a žáky. (Jančaříková, 2009, s. 2). Zvíře slouží v tomto procesu výchovy (a vzdělávání) jako prostředník a „nástroj“. (Odehnal, 2007). Kontakt se zvířetem má pozitivní vliv na psychiku člověka (Fialová, R., Hess L., 2000). Konkrétně u koní lze využívat další možnosti, které nabízí hippoterapie. (Holý, 2005. Engel a kol. 2003). Metodu je možné také s úspěchem aplikovat na žáky se speciálními potřebami. (Right, 2004).

Vedle stěžejní, mateřské metody edukace s asistencí koní, kterou je HAE, existuje dnes již více typů metod s různými názvy (např. Equine Guided Education; Horse like Mirror; Horse Sense atd.). Všechny však vychází z metodiky HAE a intenzivně na ni staví.

Ač jezdeckých škol a různých center pracujících se zvířaty je u nás mnoho, edukace s asistencí koní není v České republice zatím příliš rozšířená, neboť přes zdánlivou jednoduchost vyžaduje nejen umění práce a komunikace s koňmi, ale také pedagogickou způsobilost. Spojení těchto kvalit není nejen u nás, ale ani ve světě, běžným standardem. (Bednář, 2006)

V oblasti pedagogické praxe se prozatím tato metoda využívá málo. Je spíše praktikována v již zmiňovaném manažerském vzdělávání. A to v oblasti Leadershipu (vůdcovství), Teambuildingu, Communication Skills (komunikační dovednosti s důrazem na neverbální komunikaci) či Self Development (osobní rozvoj a poznání). Jestliže se však oprostíme od této terminologie spadající do oblasti managementu, zjistíme, že v oblasti pedagogiky má velký potenciál. A to jak na úrovni učitele, tak na úrovni žáka. I učitel je ve své podstatě manažerem, vůdcem určité skupiny. Metoda mu může být přínosná např. v oblasti umění vést kolektiv, komunikovat s žáky, vedením a rodiči; posiluje umění sebereflexe, schopnost stanovení cílů, přispívá k osobnímu rozvoji apod. Také na druhé straně výchovně vzdělávacího procesu má své místo. Pro žáky může být zajímavým způsobem v možnosti sebepoznání, seberozvoje (Hallberg, L., 2008), rozvoje samostatnosti, schopnosti řešit problémy, tvůrčího myšlení, komunikace a práce v týmu. V oblasti environmentální výchovy nabízí velký potenciál v možnosti být a učení se v souladu s přírodou, při pobytu v ní a v rámci budování vztahu k ní, při poznávání systémových ekologických vazeb, lokálního zakotvení daného systému, budování lásky

ke krajině. Nezanedbatelný potenciál je v oblasti prohlubování estetické a etické senzitivity a emoční inteligence. (Shapiro, L. E., 2009. Wilding, CH., 2010).

Chceme-li možnosti metody HAE včlenit do RVP, lze ji dát zejména do kontextu se třemi vzdělávacími oblastmi: **Člověk a příroda, Člověk a zdraví, Člověk a svět práce, Člověk a jeho svět.**

V rámci průřezových témat ji lze využít:

- a) **v environmentální výchově:** Ekosystémy; Základní podmínky života; Vztah člověka k prostředí.
- b) **v osobnostní a sociální výchově:** Mezilidské vztahy; Kooperace a kompetence; Hodnoty; Postoje.
- c) **ve výtvarné výchově**

Tvorba tohoto typu výukových programů, využívající zvířata (mj. koně) v rámci školní a mimoškolní pedagogiky, je u nás poměrně v počátcích. Metody výchovy (a vzdělávání) s asistencí zvířat (ať už psů, králíků, ještěrek atd.) však nabývají na oblibě. V naší domácí oblasti lze označit za pokračování dříve oblíbených chovatelských kroužků (v naší oblasti se tomuto tématu věnuje např. K. Jančaříková) avšak s tím, že zde dochází k dalšímu rozvíjení určitých kompetencí a dovedností, a jsou také využity terapeutické možnosti, které styk se zvířaty nabízí. (O'Haire, M., 2010). Vzdělávání s asistencí koní má však určitou nevýhodu, která mu může komplikovat rozšíření se do oblasti pedagogické školní praxe i mimoškolních aktivit s dětmi. Tímto handicapem je „nálepka“ manažerského vzdělávání, která již od počátku dělá tento přístup pro některé konzervativnější jedince neatraktivní. *"Oblast vzdělávání a rozvoje s asistencí koní se u nás postupně zabydluje (...). Tak jako řada nových metod, které k nám postupně přicházejí, musí překonávat bariéry. Zahraniční praxe nám však ukazuje, že využití koní při rozvoji a učení může být významným přínosem pro mnoho oblastí. Zájem o tento způsob učení, alespoň v kruzích lidí zabývajících se koňmi, vzrůstá. Málokoho totiž nechají tato nádherná a ušlechtilá zvířata netečným."* (Bednář, 2008, s. 14)

Kůň v pedagogické praxi

Aktivity s koněm (nejen) v rámci EV pro MŠ a ZŠ. Koně v mimoškolních a volnočasových aktivitách.

Na následujících řádcích si pro inspiraci ukážeme, jak lze metody typu HAE implementovat do programů pro děti. Tyto metody jsou v převážné míře založeny na zážitkovém modelování ekologických vztahů a poznatkovém rozvíjení v této předmětné oblasti. Důraz v programech je pak kladen i na formování klíčových kompetencí směrem k proenvironmentálnímu jednání a na rozvoj samostatné a tvořivě přemýšlející osobnosti jedince schopného řešit problémy. Klíčové je komplexní pochopení vztahů a propojenosti mezi člověkem a životním prostředím, kulturou a přírodou. Autorka tohoto textu vidí potenciál HAE a jemu podobných metod zejména v oblasti takto zaměřené environmentální výchovy. Tyto směry zajišťují o výuku v přírodě pod širým nebem a snaží se vést člověka (dítě) ke kritickému myšlení, úctě k přírodnímu i kulturnímu dědictví, myšlení v souvislostech, rozvoji ekologické (ale i obecně lidské) etiky a zodpovědnosti, rozvíjí sociální a komunikační schopnosti a schopnosti kolektivní spolupráce.

Programy s koněm v rámci EVVO pro MŠ a ZŠ

V podstatě lze všechny níže představené programy v různých modifikacích využít jak pro žáky MŠ, ZŠ tak i SŠ. V rámci jednotlivých programů interaktivní a zábavnou formou, odpovídající věkové kategorii skupiny, předáváme informace ze života koní, o jeho propojení s životem lidí. Zároveň skrze aktivity se zvířetem a v kooperaci s ostatními dětmi dochází k budování klíčových kompetencí. (V rámci ZŠ a MŠ to jsou kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, činnostní a občanské. V rámci SŠ k nim navíc přistupují kompetence k podnikavosti.)

Jednotlivé programy na sebe mohou volně navazovat. Mohou být využívány pracovní listy, se kterými lze pracovat buď přímo v místě, nebo je využít následně ve třídách při vyučování (v hodinách jako je např.: přírodopis, environmentální výchova, výtvarná výchova, pracovní činnosti, tělesná výchova, výchova ke zdraví, slohové práce atd.) Programy nemají pouze vzdělávací, ale i sociální charakter a lze je využít i k řešení komunikace dětí ve třídě (především starší ročníky), nebo k usnadnění komunikace mezi učitelem a žáky. Program mívá většinou teoretickou a praktickou část. V závislosti na věku, čím je dítě starší, tím lze teoretickou část prodloužit (Janáková, 2021).

Průřezová témata a aktivity s koněm: Pakliže si průřezová témata představíme tak, jak je definuje RVP, mají tato témata za úkol: rozvíjet osobnostní, sociální a morální vlastnosti a potřeby žáků, zdůrazňují multikulturní, demokratický, globální a proevropský aspekt výchovy a vzdělávání. Poskytují žákům základní úroveň mediální gramotnosti a vedou je k pochopení důležitosti odpovědného environmentálního jednání. Rozšiřují dále poznání žáků, umožňují jim získat komplexní pohled na danou problematiku a současně u nich formují postoje a hodnotový systém. Obohacují tak jejich osobnost a pozitivně tím ovlivňují atmosféru a sociální vztahy ve škole. Procházejí napříč vzdělávacími oblastmi, mnohostranně propojují vzdělávací obsahy různých oborů a jsou zároveň součástí žákovy běžné životní zkušenosti, která vzniká při kontaktu s prostředím, jež žáka obklopuje.

Na základě výše uvedené specifikace lze vzdělávací a výchovné programy s koňmi uplatnit v rámci následujících průřezových témat:

- **Environmentální výchova:** Ekosystémy, Základní podmínky života, Vztah člověka k prostředí.
- **Osobnostní a sociální výchova:** Mezilidské vztahy, Kooperace a kompetence, Hodnoty, Postoje.
- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech:** Mj. pak v rámci Globálního a rozvojového vzdělávání, s nímž tato výchova úzce souvisí.
 - V menší míře je lze také využít v rámci témat **Multikulturní výchovy**.

Jednodenní programy s koněm – příklady

Jedná se o představení některých konkrétních programů využívající koně. Jsou to programy, které jsme si sami vytvořili na stájích, na kterých autorka pracuje v rámci svého volného času s dětmi. Jsou vytvořeny na základě zkušeností dlouholeté práce s dětmi a zvířaty, dále také inspirovány programy některých center ekologické výchovy (např. Toulcův dvůr), odborné i populární literatury a částečně také převzaté z diplomové práce J. Peštové s názvem Člověk a kůň (Peštová, 2011).

Ze života koní¹

Popis programu: Vhodné pro děti ZŠ. Seznámení s prehistorickým vývojem koně, jeho potravou. Na příkladu vývoje koně vysvětlení evoluce, vývojových změn jednotlivých druhů od minulosti (výška, potrava, kdo přežil a proč, přirozená selekce druhů, vývoj sudokopytníků a lichokopytníků, až po domestikaci a péči o koně). Komunikace koní, řeč těla. Ukázka jezdecké výstroje a pomůcek pro práci s koněm, možnost čištění koní a vodění na koních. V rámci tohoto programu se žáci seznámí s historií koní, ale také se životem koní, jejich potřebami, zvyky i využitím. Poznají také základy komunikace mezi koňmi. Vyzkouší si sedláni, uzděni, nebo čištění živého koně. Naučí se zařadit koně do třídy, řádu a čeledě, rozlišovat vybraná plemena koní vč. koní volně žijících. Bude probírána otázka, za jakým účelem byli koně domestikováni a k jakým aktivitám jsou využíváni dnes. Žáci se naučí

¹Částečně inspirováno programem Toulcovy dvora.

rozpoznat spokojeného či agresivního koně, jak správně čistit koně, jak jej osedlat či nauzdit, jak probíhá podkování koně.

Cíl programu:

- poznat původ, vývoj a život koní,
- rozvoj kompetencí k učení, komunikaci v kolektivu,
- rozvoj žákova vnímání přírody všemi smysly,
- rozvoj respektu a kladného vztahu ke všemu živému,
- rozvoj trpělivosti, soustředění, sebeovládání a vytrvalosti.

Člověk a kůň

Popis programu: Základní seznámení s vývojem koně, zařazení koně do biologického systému, etologie, plemena koní, využití koní. Komunikace a výchova hříbat ve stádě, porovnání s komunikací v kolektivu, v rodině. Vysvětlení, co je to řeč těla, práci s koněm, potřeby koně a zvířat při soužití s člověkem obecně. Práce se skupinou a na komunikaci ve skupině na příkladu pozorování chování stáda a jedince v něm. Ukázka jezdecké výstroje a pomůcek pro práci s koněm, možnost čištění koní a vodění na koních.

Cíl programu:

- rozvoj kompetencí k učení, komunikaci v kolektivu, pracovních kompetencí (péče o zvíře),
- rozvoj žákova vnímání přírody všemi smysly,
- posílení kladných vztahů ve skupině,
- rozvoj respektu a kladného vztahu ke všemu živému,
- poznat původ, vývoj a život koní,
- pochopit základní pravidla chování člověka (žáků) u koní (jak se chovat a proč se tak chovat) a zvířat obecně,
- rozvoj trpělivosti, soustředění, sebeovládání a vytrvalosti.

Poznej koně, poznáš lépe sebe

Popis programu: Stručné shrnutí základních informací o původu koně, jeho vývoji a životě. Přirozená komunikace s koněm, řeč a komunikace koní, řeč těla – využití při komunikaci s koněm i mezi lidmi. Vysvětlení komunikace koní ve stádě a praktické ukázky, praktické vyzkoušení komunikace s koněm. Práce s koněm ze země (čištění, vodění). Pochopení komunikace v kolektivu, nutnosti nastavení pravidel v kolektivu pro bezpečné soužití. Práce s jednotlivci i se skupinou. Práce na komunikaci ve skupině. Možnost vodění na koních. Úroveň kontaktu s koněm dle dohody s pedagogem.

Cíl programu:

- rozvoj kompetencí k učení, komunikaci v kolektivu, řešení problémů a neposlední řadě také pracovních kompetencí (péče o zvíře),
- rozvoj žákova vnímání přírody všemi smysly,
- posílení kladných vztahů ve skupině,
- rozvoj respektu a kladného vztahu ke všemu živému,

- pochopit základní pravidla chování člověka (žáků) u koní (jak se chovat a proč se tak chovat),
- rozvoj trpělivosti, soustředění, sebeovládání a vytrvalosti.

Rovná záda = bystrá mysl

Popis programu: Stručné shrnutí základních informací o původu koně, jeho vývoji a životě. Přirozená komunikace s koněm, řeč a komunikace koní – řeč těla. Práce s koněm ze země: čištění, správné vodění, správné držení těla. Základy a vysvětlení principu správného držení těla, aktivace trupu, pochopení a důvody špatného držení těla, nejprve na zemi a následně při cvičení na koních. Nácvik aktivačních cviků. Při cvičení na koních žák lépe zaktivuje svalstvo a pochopí, které svalstvo a jak posilovat.

Předání jednoduchých aktivačních cviků vhodných do běžného vyučování i do lavice pro sedící žáky. Cvičení není hiporehabilitací. Má pouze relaxační a posilovací účinky.

Cíl programu:

- posílení zádového a břišního svalstva a správného držení těla (člověk a zdraví),
- ukázat cestu ke zdravému životnímu stylu a umění zdravé relaxace; umět sportem odpočívat (člověk a zdraví),
- posílení sebevědomí jednotlivce,
- rozvoj žákova vnímání přírody všemi smysly,
- rozvoj respektu a kladného vztahu ke všemu živému,
- rozvoj trpělivosti, soustředění, sebeovládání a vytrvalosti,

Program mohou využít i dospělé osoby (např. pracovní skupina ze zaměstnání) pro relaxaci, posilování.

Domestikace aneb kde se vzala hospodářská zvířata

Popis programu: Vhodné pro děti ZŠ. Domestikace hrála významnou roli jak v životě člověka, tak i zvířat. Žáci se seznámí s tím, jak domestikace probíhala, jaká měla specifika, která zvířata byla domestikována jako první a proč. Poznají také původní česká plemena hospodářských zvířat, která bývala a jsou na statcích chována.

Cíl programu:

- zamyšlení se nad tématy jako je etika chovu či ekologické zemědělství,
- obecné zamyšlení nad „kořistnickým“ způsobem přístupu člověka k Zemi,
- představení tématu domestikace, jak probíhala a co lidem přinesla,
- poznání základních pravidel chovu hospodářských zvířat a šlechtitelství,
- představení pojmu welfare hospodářských zvířat a v čem spočívá ekologické zemědělství.

Práce na farmě

Popis programu: Vhodné pro děti ZŠ. Program je zaměřen na zážitek pracovního procesu v běžném pracovním dni na statku. Žáci poznají, jaké to je, být zapojen do pracovního procesu, jaké povinnosti z něj vyplývají, poznají pocit zodpovědnosti za odvedenou práci, fyzickou aktivitu. Žáci pracují na

čištění boxů pro koně, připravují krmení, uklízejí areál stáje. Získají informace k základním náležitostem pracovního poměru, dobrovolnictví či k pravidlům bezpečnosti práce. Žákům jsou zapůjčeny ochranné pracovní pomůcky a příslušné nářadí bezpečnosti práce. Dále je jim vysvětleno, jaké podmínky musejí být splněny, aby se mohli stát dobrovolníkem, brigádníkem nebo zaměstnancem. Získají povědomí o základních pracovních povinnostech a dovednostech spojených s prací na statku/farmě.

Cíl programu:

- rozvoj kompetencí k učení, komunikaci v kolektivu, pracovních kompetencí (péče o zvíře),
- rozvoj žákovy vnímání přírody všemi smysly,
- posílení kladných vztahů a spolupráce ve skupině,
- rozvoj respektu a kladného vztahu ke všemu živému,
- poznat původ, vývoj a život koní,
- pochopit základní pravidla chování člověka (žáků) u koní (jak se chovat a proč se tak chovat).

Další možné programy

Koně lze také zakomponovat to tématu krajiny, ekosystému a role jednotlivých prvků v něm, nebo při výuce konkrétních témat jako jsou léčivé a jedovaté rostliny apod.

Cíle těchto dalších programů: podpořit systémové myšlení, myšlení v souvislostech, vnímání věcí a faktů v souvislostech. Rozvoj ekologicky šetrného jednání. Rozvoj environmentálního a také estetického citění. Podpoření jemné motoriky, komunikace mezi jednotlivci v rámci skupiny a procvičení si práce s vlastním tělem (a jeho uvědomění si).

Aktivity s koněm slučující oblast výtvarné a environmentální výchovy

Tato oblast propojuje environmentální a výtvarnou výchovu, jež má k sobě, dle mého názoru, velmi blízko. Výtvarné techniky jsou v tomto případě způsobem tematizace environmentálních témat. Jsou zde formou, environmentální témata jejím obsahem. Tedy tím, co je znázorňováno, o čem se pojednává. Spojení těchto dvou oblastí umožňuje nenásilné prohloubení environmentálního a estetického citění.

Některé z možných výtvarně environmentálních programů:

Kůň a jeho svět – jak kůň vnímá prostředí, ve kterém žije? Vnímám ho stejně?

Více viz (Peštová, 2011).

Téma Čich

Motivace před aktivitou:

Čichem dovedou koně rozpoznat pachy či vůně na vzdálenost několika desítek metrů. Díky čichu se kůň orientuje ve tmě, v mlze nebo hustém lese. Čich koně varuje před nebezpečím. Také rozpoznává jeho pomocí i příslušníky stáda nebo člověka, který se o něj stará. Podle pachu kůň vycítí i různé psychické stavy příslušníků stáda (když má kůň strach, je nervózní nebo nemocný, potí se, zbytek stáda pot cítí, zpozorní a reagují tak na nebezpečí nebo napětí, podobně vycítí i strach člověka).

Žáci v rámci motivace požádáme: představte si, že jste koně, a zkuste popsat, jak například voní tráva, les a jehličí, jinak voní seno nebo oves, jakou vůni mají otruby, jak to voní ve stáji, nebo jak páchne/voní hnůj. A jak vlastně voní kůň nebo jak může vonět člověk, který se bojí anebo je přítel?

Cíl: Skrze smyslový zážitek přírody a zvířete výtvarné vyjádření pocitu.

Výtvarná technika: kombinace technik, akvarel, tužka, tuš

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. co je to surrealismus, abstraktní umění atd.

Téma *Sluch*

Motivace před aktivitou:

Na velké vzdálenosti kůň rozpozná i jemný šelest. Velký hluk je pro koně velice nepříjemný a kůň se může i polekat. Uši jsou pohyblivé a kůň je podle přicházejícího zvuku natáčí. Když kůň vycítí blížící se překážku, kterou nemůže vidět, začne frkat a podle odrazu zvuku rozpozná, jak je překážka daleko a jaké má rozměry. Žáci v rámci motivace požádáme: zaposlouchejte se velmi pozorně do zvuků, které slyšíte okolo sebe, a pomocí linií, bodů nebo ploch se pokuste vyjádřit, jaký je zvuk cvrčka v trávě, listí šumícího ve větru. Jak zní klapot podkov na dlažbě, hlasy lidí ve stáji. Jaký hluk vydává traktor se slámou, nebo automobil jedoucí po silnici za stáji. Soustředte se na rytmus, hlasitost, intenzitu zvuků.

Cíl v rámci EV: Uvědomění si významu a důležitosti smyslů pro přežití v přírodě. Lze upozornit na téma handicapovaných lidí a podstatu inkluzivního vzdělávání. Předání informací z oblasti zoologie a upozornění na význam a roli asociací v lidském životě.

Výtvarná technika: kresba dřívkem a tuší, rudkou, tužkou, uhlíkem.

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: vyjádření rytmu, hlasitosti, ostrosti zvuku pomocí linií bodů a ploch. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. díla umělců jako jsou Hans Hartung, Vladimír Boudník, Jean Foutrier.

Téma *Hmat*

Motivace před aktivitou:

Pro ohmatávání používají koně velice citlivý horní pysk a hmatové chloupky na něm. Pomocí pysku prověřují potravu, předmět nebo se jím vzájemně do dotýkají. Hmatem také pozná kůň, na co šlape, po jakém povrchu jde. Cítí, jak ho hladí člověk, nebo že na něm sedí moucha a šimrá ho.

Žáci v rámci motivace požádáme: sáhněte si do kbelíku s ovsem, granulami nebo otrubami. Zujte se a projděte se bosí po trávě nebo po cestě, která vede ke stáji. Pohlade kamaráda nebo ho pošimrejte stéblem trávy. Lehněte si do trávy nebo sena, ponořte ruku do pilin. Jaký je to pocit? Pokuste se své pocity slovně popsat na papír. Jeden z nich si vyberte a zkuste ho výtvarně vyjádřit.

Cíl v rámci EV: Uvědomění si významu a důležitosti smyslů pro přežití v přírodě. Lze upozornit na téma handicapovaných lidí a podstatu inkluzivního vzdělávání. Předání informací z oblasti zoologie.

Výtvarná technika: papírmašé, modelace papíru

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: plastické vyjádření haptických vjemů, trháním řezáním, muchláním a lepením papíru Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práce umělců jako jsou Kurt Schwitters, Lucio Fontana, a přiblížit postupy jako je akční malba.

Téma Zrak

Motivace před aktivitou:

Vysvětlení problematiky koňského zraku. Zrakem vidí kůň zpomaleně veškerý pohyb, vidí ploše, takže nepozná, jestli je před ním stín nebo díra v zemi. Před sebou a za sebou má slepý úhel, a zrakem obsáhne téměř celých 360 okolo sebe. Žáky v rámci motivace požádáme: prohlédněte si krajinu okolo sebe a pokuste se ji namalovat tak, jak ji vidí kůň. Kůň by na dětské tvořené obrázku neměl figurovat, neboť koně se mají stát děti samy, vcítit se do něj. (Pakliže je ale přítomnost koně na obrázku pro děti důležitá, necháme je tam koně zanést.)

Cíl v rámci EV: rozvinutí představivosti. Předání informací z oblasti zoologie. Využití v rámci tématu krajiny.

Výtvarná technika: malba temperou

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: vytváření a tvorba imaginární krajiny. Rozvoj fantazie a abstraktního vidění/myšlení. (pozn. zde je možné sklouznutí k estetizování a malování krajinky, jak ji vidím já a nikoli kůň – více hlídat). Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. díla umělců jako jsou Paul Sérusier, Oskar Kokoschka.

Stádo a komunikace mezi koňmi

Téma Stádo – jedna velká rodina

Motivace před aktivitou:

Vysvětlení hierarchie stáda. Četba z knihy Montyho Robertse – Muž, který naslouchá koním.

Žáky v rámci motivace požádáme: pozorujte, jak se chovají koně v ohradě. Vytvořte si vlastní systém značek (jako v mapě) a jejich pomocí zaznamenejte jejich pohyby ohradě na papír. Zapisujte si, jak se koně na pastvině pohybovali. Kde se zastavili, kde se pásli, drbali se, kde popošli o kousek dál, nebo si hráli a běhali. Podle jejich chování se pokuste určit, kteří koně spolu kamarádí nebo který z nich stádo vede a jak se k sobě ve stádě chovají. Nasbírejte si na pastvině různé druhy trav a rostlin, které na ní rostou. Vytvořte si vlastní pastvinu a do ní vložte všechny svoje zápisky a zakreslete mapu pohybu.

Cíl v rámci EV: rozpoznání hierarchie stáda, poznání způsobu dorozumívání se zvířat a také toho, že oproti lidem často používají nehlasovou komunikaci, řeč těla.

Výtvarná technika: tisk přírodních materiálů doplněný textem a kresbou

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: schéma a záznam pohybu koní, umístění několika prvků do formátu, kompoziční varianty, variabilnost řešení. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práci umělců jako je Anselm Kiefer.

Téma Koňská řeč

Motivace před aktivitou:

Aby se koně mohli mezi sebou ve stádě dorozumívat, mají svou vlastní řeč, podobně jako lidé. Jejich řeč je tichá, málokdy se koně ve volné přírodě projevují hlasitě, aby je nenapadli predátoři. Jejich řeč je řečí těla, komunikují svými pohyby, postavením těla, mimikou. Řeč koní někdy vypadá jako tanec, když krouží okolo sebe nebo se prohánějí po výběhu a vyhazují.

Žáky v rámci motivace požádáme: pozorně sledujte koně při lonžování, vyzkoušejte si, jak reaguje na vaše pohyby. Jak málo stačí, abyste koně zastavili nebo přiměli k pohybu? Pozorně sledujte rytmus jeho kroku, klusu nebo cvalu. Zahrajte si na koně a vyzkoušejte si jejich řeč těla.

Cíl v rámci EV: nonverbální komunikace, poznání způsobu dorozumívání se zvířaty, pochopení toho, že oproti lidem často používají nehlasovou komunikaci, řeč těla. Poznatky ze života koní. Rozvoj citlivosti a pozornosti pro zvířata a přírodu.

Výtvarná technika: modelovací hlína

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: schéma a záznam pohybu koní, umístění několika prvků do formátu, kompoziční varianty, variabilnost řešení. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práce umělců je Karl Otto Götz, umění gestické malby, informelu.

Téma *Osobnost koně*

Motivace před aktivitou:

Každý kůň má jinou povahu a nenašli bychom koně, kteří jsou stejní, ať už povahově nebo vzhledově. Někdy můžeme poznat povahové rysy podle vzhledu (čtení z knihy K. F. Hempflinga *Poznej svého koně a na základě toho „Hra s 26 kartami“*). Některý kůň je plachý a lekávký, jiný je hrdý, odvážný. Někteří se chovají jako ochranitelé nebo učitelé. Další z nich jsou skeptičtí nebo flegmatictí (vysvětlení pojmu). Jejich povahu nám může prozradit vzhled, tělesné proporce.

Žáky v rámci motivace požádáme: vyberte si ve stáji koně, kterého znáte, a vytvořte jeho portrét tak, aby odpovídal i jeho povaze. Vlastnosti můžete vyjádřit i pomocí různých barev.

Cíl v rámci EV: charakteristika koně, anatomie koňského těla; poznání toho, že nejen ve světě lidí, ale i ve světě zvířat se vyskytují různé charaktery a odlišnosti (lze využít také v tématu inkluze).

Výtvarná technika: koláž doplněná malbou a kresbou

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: portrét koně, skládání různých prvků do jednoho celku. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit díla např. Gericaulta, Delacroixe, Salvatora Dalího, Josefa Čapka.

Já a kůň

Téma *Koňský domov – stáj*

Motivace před aktivitou:

Když lidé koně domestikovali (vysvětlení pojmu) a začali ho využívat pro práci a sport, vytvořili mu také nové prostředí pro život. Novým domovem se stala stáj. Je to místo, kde se kůň musí cítit dobře a bezpečně. Stáj také musí odpovídat jeho fyzickým potřebám (rozměr boxu; druh podestýlky: piliny, sláma; míra podestýlky – hluboká x jednovrstvá). Kydáním se stáj udržuje v čistotě, aby koně nebyli nemocní. Ve stáji musí být pravidelný režim. Tzn. ranní krmení, kydání, polední krmení, večerní vyčištění stáje, večerní krmení.

Žáky v rámci motivace požádáme: popište jako v deníku jeden den, který jste strávili ve stáji. Situace, které pro vás byly nejvíce zajímavé, nakreslete a připojte text.

Cíl v rámci EV: péče o koně, práce ve stáji.

Výtvarná technika: lavírovaná kresba, doplněná textem

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: schéma a záznam pohybu koní, umístění několika prvků do formátu, kompoziční varianty, variabilnost řešení. Pojem komix. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práci umělců Pop-art, Karel Saudek.

Téma Hřebelcování

Motivace před aktivitou:

Jaké to je hladit a hřebelcovat srst koně? Je hladká, někde jsou víry chlupů, ocas a hřívá jsou hrubší a dlouhé. Každý kůň je jinak barevný a jeho srst se leskne a střídá barevné odstíny.

Žáky v rámci motivace požádáme: vytvořte koňskou srst tak, aby bylo příjemné se jí dotýkat.

Cíl: haptický zážitek, péče o koně.

Výtvarná technika: modelace a lepení papíru, vlny, provázků. Tvorba sešitového románu nebo časopisu, série obrázků může být doplněna krátkým textem, který se týká péče o koně, práce ve stáji.

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: vyjádření rytmu, struktury. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práce umělců jako je Nancy Graves.

Téma Postroj – oblek pro koně

Motivace před aktivitou:

Než jdeme s koněm pracovat, musíme ho také řádně postrojít (obléci). Každý koňský postroj je přizpůsobený činnosti, kterou bude kůň vykonávat (různé postroje pro zápřah těžký x lehký, různé typy sedla a uzdění pro western, parkur, drezuru, endurance, cross country, atd). Postroj musí být ušitý koni na míru tak, aby seděl a neublížoval mu, neodíral a netlačil ho ani při velmi náročné práci a velké zátěži. Koně, ale neoblékáme jen do postroje. Dáváme jim čabraky (ušanky), aby je neobtěžovaly mouchy. Oblékáme je do letních dek, které odvádějí pot po práci, nebo do zimních dek, které brání prochlazení při velkých mrazech. Líbí se ale koni jeho oblek? Představ si, že jsi kůň.

Žáky v rámci motivace požádáme: navrhnete pro sebe oblek (postroj), který by vám nejlépe seděl a vyhovoval vaší oblíbené činnosti, byl vám pohodlný, neomezoval vás při pohybu, a hlavně aby se vám líbil. Zahrajte si na koňského návrháře. Oblek vytvořte z papíru, látek a dalších materiálů. Udělejte si módní přehlídku a popište funkce, výhody a nevýhody, které oblek má.

Cíl v rámci EV: empatie k živým tvorům, environmentální citlivost.

Výtvarná technika: vytvoření sešitového románu nebo časopisu, série obrázků doplněna krátkým textem, péče o koně, práce ve stáji; libovolný materiál (látky, papír, igelit), asambláže, koláže, frotáže přírodních materiálů

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: návrh obleku, estetika x komfort. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. práci umělců Stelarc, Hussein Chalayan.

Téma Kentaur

Motivace před aktivitou:

Krátce představíme řeckou mytologii a u starších dětí se pozastavíme nad pojmem mýtus. Motivace by měla vypadat poté následovně:

Řecké báje a pověsti – Kentauři. Jízda na koni bez sedla.

Žáky v rámci motivace požádáme: zavřete oči, uvolněte se a sedte vzpřímeně, jako byste byli loutky na provázku, který vás vytahuje vzhůru. Ramena, bedra a nohy máte uvolněné. Cítíte teplo a každý pohyb koňského těla, které vás unáší. Přiložte obě nohy ke koni. Cítíte, jak se kolébá a střídavě se dotýká vašich nohou? V tomto okamžiku spolu srůstáte a měníte se v jednu bytost. Abyste koně mohli dobře ovládat, musíte nejprve srůst, vrůst do jeho zad a naučit se automaticky vnímat jeho

pohyby. Stáváte se jednou bytostí. Podívejte se do vašeho stínu. Jak tato bytost vypadá? Co cítíte a jak se cítíte?

Průběh této hodiny: Jezdeckou hodinu zkrátíme na 20–30 minut. A po ježdění necháme děti chvíli odpočinout, aby se hned nemusely soustředit na další úkol a nebyly unavené. Po pauze jim v krátkosti vysvětlíme, co znamenají pojmy asociace, kompozice, výtvarný jazyk a jak mohou pracovat s liniemi, body nebo plochou. Jejich úkolem je popsat svoje pocity, když sedí na koni, co všechno vnímají? Rytmus kroku, teplo koňského těla.

Cíl v rámci EV: osvětlit, co jsou to řecké báje a pověsti; pojem rovnováha, vysvětlení řeckého pojmu kalokagathia. Na základě toho tematizovat uměřenost ve spotřebě a šetrné nakládání s přírodou a přírodními zdroji.

Výtvarná technika: suchý pastel kombinovaný s tuší

Využití tématu v rámci výtvarné výchovy: vyjádření pocitů, silueta, stylizace. Vysvětlení rozdílů mezi teplými a studenými barvami. Starším dětem můžeme na tomto příkladu osvětlit např. umění Jean Metzinger, abstraktních malířů.

Povaha vícedenních programů

Dlouhodobý výukový program u koní. Volnočasové a mimoškolní aktivity s koňmi. Školy v přírodě, tábory, příměstské tábory.

V rámci vícedenního programu je možné předchozí krátké programy kombinovat či variovat. Program by však vždy měl mít nějakou jednotící linii. Nemá být jen sledem jednotlivých aktivit. Je třeba ujasnit si, jakého cíle chceme programem dosáhnout, a v rámci toho se soustředit na jeho sestavení.

Je vhodné střídat aktivity. Klidné aktivity, jako je výtvarné tvoření (zde lze využít výše popsanou výtvarnou řadu), hru na nástroje a písně o zvířatech a přírodě, nebo čtení či vyprávění příběhů na toto téma, střídáme s aktivním ježděním na koni nebo práce u koní. V rámci jezdeckého výcviku je vhodné dopřát dětem zakusit různé typy ježdění, aby u nich došlo k uvědomění, že není jen jedna cesta, jak věci dělat. Podpoří to vědomí, že cest je více a každý si může vybrat tu, která jeho povaze a schopnostem nejvíce vyhovuje. To znamená, že si děti vyzkouší jak parkur, tak jízdu bez sedla, jízdu na jízdárně, ale i v terénu. Dále mohou vyzkoušet různé hry na hřbetě koně (koňské pólo, indiánské hry atd.). Děti by měly získat pojem o tom, co je to drezura, „práce ze země“, natural horsemanship („přirozené jezdectví“), přirozená komunikace, westernové a anglické ježdění.

Do vícedenního programu lze úspěšně implementovat oblíbené Parelliho hry s koněm, nebo Hempflingův přístup (viz dále). Tyto přístupy lze využít jak v tématu přirozené komunikace se zvířaty, tak v rámci výchovy, při rozvoji klíčových kompetencí a podpoře osobního rozvoje dětí.

Při každém vícedenním programu je pro maximální efekt vhodné využít „motivaci“ již před tím, než program začne (např. týden či dva před tím). O tématu vykládat s dětmi, informovat je pomocí příběhů, her a aktivit. Stejně tak na konci programu je vhodné udělat shrnutí a pokud možno i po jeho skončení využít „doznívání“ a v přemýšlení nad tématem ještě nějakou dobu pokračovat.

Tento přístup je, jak vyplývá např. z výzkumu Činčery, také nejvíce efektivní pro dosažení vytčených cílů (Činčera, 2013).

Kůň na poli osobnostního rozvoje

Závěrem bych se chtěla v obecnější rovině zmínit o možnostech, jak lze využít práci s koněm v rámci osobnostního rozvoje.

Při práci s koněm dochází k posilování samostatnosti jedince, smyslu pro zodpovědnost, uvědomění si hranic svého prostoru, umění se rozhodovat a stanovit si cíle. Ve skupině se poté utváří schopnost komunikace a spolupráce s dalšími jedinci skupiny (ať už je to firma nebo školní třída) (Hallberg, 2008).

Potenciál, který má spojení člověka a koně, je velký. Zejména, když obrátíte svou pozornost z koně na sebe. Drtivou většinou svých projevů ve vaší přítomnosti vám kůň sděluje, co v sobě máte, jak se cítíte, co v sobě odmítáte, s čím bojujete, v čem máte nejistotu, čeho se bojíte. Zároveň vám ukazuje, v čem je vaše největší síla a jak ji pro sebe můžete použít (Svobodová, 2013).

Neverbální rovina je základem vztahu koně s člověkem (i koně s koněm). Kůň je emočně neutrální a nemá předsudky a zažitá stereotypy jednání (Hallberg, 2008; Peštová, 2011; Froňková, 2013). Ráda bych zde vyzdvihla právě téma komunikace, a to komunikace neverbální. Ta je v rámci aktivit s koněm, ať už na poli osobnostního rozvoje, nebo v rámci pedagogického procesu poměrně stěžejní. Proto bych na následujících řádcích ráda představila jeden ze směrů práce s koněm a to tzv. přirozenou komunikaci.

Komunikace a „přirozená komunikace s koněm“

Co nás kůň učí, co nám ukazuje. Ze zdrojů M. Roberts, P. Parelli (2002), Ch. Hempfling (2003, 2004).

Bez „určitého“ typu komunikace nemůže existovat nic, co ke své existenci potřebuje interakci s něčím dalším. Komunikace je základem pro subjekt-objektový vztah. „Slovo ‚komunikace‘ pochází z latinského ‚communis‘ což znamená společný, obecný. Jeho význam je dosti široký a zahrnuje také nejrůznější druhy spojení.“ (Peštová, 2011). Komunikace je procesem předávání informací mezi dvěma subjekty v sociálním kontaktu pomocí různých prostředků. Můžeme sem zahrnout i sdílení (prožívání a hodnocení konkrétní situace). Mezilidská komunikace může mít několik podob. Obvykle rozlišujeme komunikaci verbální (pracuje se slovy a jejich významy) a nonverbální (komunikace beze slov, můžeme ji také nazvat „řečí těla“). Nonverbální komunikace vyjadřuje to, jací jsme a co děláme, protože je z velké části mimo naši vědomou kontrolu. Komunikace spočívá v přenosu významů mezi těmi, kdo komunikují, pomocí znaků.

Přirozená komunikace s koněm: již delší dobu nabývá na významu typ práce a komunikace s koněm označovaný pojmem přirozená komunikace (překlad do češtiny). „Přirozená komunikace s koněm“ je nedokonalý český ekvivalent amerického pojmu „Natural horsemanship (přirozené ježdectví)“. Dalo by se říci, že je to systém metod výcviku koní a komunikace s nimi založený na jejich přirozeném chování a životě ve stádě.²

Přirozená komunikace je tedy vztah mezi člověkem a koněm založený na studiu jazyka koní. Na principech, které jsou koním srozumitelné a jimi také respektované. Tyto principy nám usnadňují cestu k pochopení, co po koních vlastně můžeme chtít a co od nich lze očekávat. Je mnoho lidí, kteří se přirozenou komunikací s koňmi zabývají a také mnoho metod tohoto výcviku. Velmi záleží na

² „Přirozená komunikace s koňmi je filosofie, přístup a klíč k budování vztahů s odlišným živočišným druhem. Její myšlenky a postupy se naprosto přirozeně prolínají s rozumnými myšlenkami a postupy jakéhokoliv jezdeckého pojetí a koňařiny vůbec; snažme se tedy nevnímat pojmy jako ‚Anglie‘ nebo ‚Francie‘, případně barokní ježdění, drezura nebo parkúr na úrovni pojmu přirozená komunikace, či dokonce v protikladu k přirozené komunikaci, ale naopak chápat, že přirozená komunikace je v ‚Anglii‘, ‚Francii‘, barokním ježdění, drezuře...“ (Bednář, 2006).

člověku a koni. Každému ovšem vyhovují jiné postupy. Stává se, že lidé, kteří mají zkušenosti s různými metodami, si na jejich základech vytvoří vlastní. Upravené individuálně pro sebe a koně, kterého cvičí.

Na následujících řádcích si představíme tři „otce“ přirozené komunikace, jejichž metody lze kreativně zakomponovat do programů vzdělávání a výchovy a osobnostního rozvoje.

Pat Parrelli se svými Sedmi hrami

Patří do části, kterou Parelli (2002) nazývá „On Line Logic“.

Základem je logika loveného zvířete, kterou musíme využít k vybudování přátelství a dominance. Tyto hry hrajeme s lanem dlouhým 4 m, 7 m, nebo se 14 m lanem. Ať již děláme s koněm cokoliv, mělo by to zůstat hrou. Pak bude člověka i koně práce bavit a člověku to pomůže nereagovat nazlobeně a nespravedlivě, když se chvíli nedaří. Pat Parelli poprvé v historii vztahu člověk – kůň ukázal cestu, jak mohou lidé tyto hry hrát, jak mohou dosáhnout respektu u koně a být s ním v souzvuku na zemi i v sedle. Při této metodě je cvičitel v pozici vůdce stáda. Během her se kůň (ale zpětnovazebně i člověk) učí odolávat fyzickému i psychickému tlaku, strachu a člověk ho vede k lepším výkonům.

Sedm slavných Parelliho her:

- **Přátelská hra:** V první řadě jede o to, ukázat koni, že mu nechceme ublížit. Místo prostého hlazení a klidného zacházení koně konfrontujeme se situacemi, které ho mohou vystrašit. Současně mu je třeba dokázat, že mu nehrozí žádné nebezpečí. Libovolným předmětem drbeme koně po celém těle, omotáváme mu lano kolem nohou, přehazujeme mu toto lano přes hřbet, hlavu, poskakujeme kolem koně, šustíme pytlíkem atd. To, co je zde velmi důležité, je provádět všechny tyto úkony v rytmu, dokud si kůň není jistý, že se toho všeho nemusí bát a sám od sebe klidně stojí. Např. někteří koně (dokonce i tací, kteří jsou už léta ježděni) nedostali nikdy příležitost skutečně poznat sedlo, které nosí. Přátelskou hru lze hrát i se sedlem, přehazovat ho, drbat jím koně atp., dokud se kůň necítí bezpečně. Dvě věci jsou důležité: za prvé, umožnit koni udělat pár kroků (s hlavou otočenou k nám a s povoleným lanem); na druhé straně je třeba udržovat rytmus. Dává koni jistotu, protože ví, jaký pohyb bude následovat, jaký se bude opakovat. Tato hra se hraje opakovaně mezi ostatními hrami, k uklidnění koně a udržení vyváženosti mezi dominancí a přátelstvím.
- **Dikobrazí hra:** Koně mají přirozený způsob reakce, který nazýváme „opoziční reflex“. Nastupuje, jsou-li chyceni. Je to instinkt, který je nutí útočit proti otěži, proti udidlu, proti tlaku stehem atd. Je to důvod, proč se stahují a dostávají do nesnází v malých prostorech např. přívěsech na převážení koní. Strach z prostoru patří k jejich strategii přežití. Hra na dikobraza učí koně podléhat tlaku. Většina lidí to hned zkouší silou, ale my bychom ho chtěli naučit stálému tlaku, takže se kůň naučí tomuto tlaku odolat tím, že sám ustoupí. Ubezpečte koně, že jste spolehliví, že tlak pomine, když se opravdu pohne, a ne pokud se mu brání. Pakliže kůň tento princip pochopí, je až s podivem, jak často lehce se dá ovládat, jak spolupracuje. Je třeba myslet na to, že začneme měkce a tlak budeme pomalu, ale ustavičně zvyšovat, dokud kůň nepovolí. Jakmile povolí, je dobré hladit to místo, na které jsme předtím tlačili. Kůň by měl reagovat na tlak prstů (ne před nimi utíkat) a přestat, když se přestane tlačit.
- **Řídící hra:** Tuto hru si hrají koně s oblibou celý den. Pohledy, pohybem uší, oháněním ocasem nebo zvedáním zádní nohy. To je řeč těla, kterou vyjadřují: „když se nepohneš, kousnu tě nebo nakopnu“ Tato hra se hraje po dikobrazí hře, protože se kůň musí nejprve naučit podléhat fyzickému tlaku, než začne podléhat tlaku psychologickému. Je to hra na návrhy a sliby. Pokud kůň nenásleduje návrhy, slíbíme mu následky, tj. narazí na fyzický tlak (na vlnící se lano, zvednutý bič nebo napřaženou ruku; pozor nikdy se nepokoušíme koně uhodit!). Nejhorší, co lze koni provést, je ho obelhat. Kůň si od toho okamžiku pamatuje, že není dodrženo, co bylo slíbeno,

odpoví nedostatečnou důvěrou či despektem. Ví, že potřebuje vůdce, který dodrží to, co slíbí, který nelže a který je spravedlivý stejně jako čtyřnohý vůdce stáda.

- **Jo-jo hra:** Teď se dostáváme k tomu, poslat koně dozadu a dopředu v přímých liniích (na začátku možná ne tak docela přímých, ale toho lze časem dosáhnout). Někteří koně velmi rádi přicházejí, ale ustoupit jakoby neumějí, pouze utéct. Jiní běží dozadu, ale dopředu se nevrátí. To je jo-jo. Jo-jo přinese vyváženost do vztahu mezi člověkem a koněm. Začneme kmitat lanem, aby kůň couvnu. Začneme lehce, přidáme na intenzitě, až začneme třást s ohlávkou a pro koně se to stává docela nepříjemné. Pokud se kůň pokusí uniknout tomuto pocitu tím, že ustoupí, přestaneme okamžitě s tímto pohybem lana a dáme mu znát, že to udělal správně a dobře.

- **Hra na kruh:** Mnoho lidí si myslí, že hra na kruh je pouhé lonžování, ale hra na kruh je mnohem víc. Je to stejným způsobem psychologické jako fyzické cvičení. Kůň se při něm naučí, že jeho úkolem je udržovat krok tak dlouho, dokud mu neřeknete něco jiného. Při lonžování většinou obíhá kůň nekonečně vnější kruh, zatímco bič neustále pošvihává o zem pro udržení v pohybu. Tělo je trénováno, zatímco myšlenky jsou kdoví kde. Při hře na kruh se kůň naučí švihem vykročit a obíhat v kroku, klusu a cvalu, zatímco se pohodlně opírá o bič. Podstata spočívá v tom, nechat koně zcela v klidu, dokud dělá to, co po něm chceme. Pokud sám od sebe něco změní, něco proti tomu podnikneme.

- **Hra do stran:** Čím lépe kůň chodí dozadu a do stran, tím lépe bude dělat i všechno ostatní. Pokud to dosud nikdy nedělal, pošli do strany nejdříve jeho hlavu, potom zadek, potom opět hlavu, potom zadek až dosáhneš stejnoměrného pohybu a celý kůň jde do strany. Je třeba dodržet stejnoměrné cvičení vpravo i vlevo. Koně mají často jednu „dobrou“ a jednu „špatnou“ stranu.

- **Prostorová hra:** Protože mají koně od přírody strach z omezení, nenávidí úzké a uzavřené prostory. Prostorová hra jim umožní být z tohoto pohledu uvolněnější a odvážnější.

Příjemné a nepříjemné: Toto je nejvyšší motivace každého (nejen) koně. Je třeba se naučit situaci ve správný moment zpříjemnit a ve správný moment znepříjemnit. Dosáhneme tak toho, že pro koně budou žádané věci snadné a příjemné, nežádoucí věci nepříjemné. Důležité je načasování. Čím dříve dáme koni najevo, že dělá všechno dobře, nebo že se rozhodl pro něco nežádoucího, tím rychleji se to kůň naučí.

Monty Roberts a jeho metoda „Join up“ (spojení)

Zde je člověk v roli vůdčí klisny (matky) a koně vlastně vychovává a vede. Tato metoda je zaměřena převážně na výcvik mladých koní a na jejich přilnutí k člověku. Zde je podobně jako u Parelliho kladen důraz na dominanci cvičitele a podřízenosti koně (i když ne v takové míře jako u Parelliho). Cvičitel je v roli alfa klisny a v kruhové ohradě odhání koně od sebe tak, aby měl pocit, že je vyhnán ze stáda. V ten okamžik se kůň přirozeně snaží ke stádu (klisně) vrátit, aby byl v bezpečí před predátory. Pomocí tělesných signálů a postavení těla vůči klisně dává najevo svoji podřízenost. Když se tak stane, klisna (v našem případě člověk) ho vyzve k návratu do bezpečí stáda. Když si pak kůň nechá sáhnout mezi oči (jediné místo na jeho těle kam nevidí), je to projevem naprosté důvěry, moment spojení, „Join up“. V tu chvíli bude následovat cvičitele kamkoliv a ochotně přistoupí na spolupráci s ním v rámci souladu. (Peštová, 2011)

Klaus Ferdinand Hempfling a „Rytířská cesta“

Tato metoda výcviku je postavena na základech středověkého výcviku koní ve Španělsku a na pozorování divokých koní žijících volně v Pyrenejích. Základ je podobný jako u jiných metod přirozené komunikace s koněm. Tj. každý kůň si hledá dominantnějšího jedince ve stádě, aby ho mohl následovat, milovat ho a respektovat. Je velmi málo koní, kteří jsou opravdu dominantní, a pokud ano, jsou v trvalém psychickém konfliktu. Takový kůň je na základě genetických vloh neustále nucen bojovat (i když třeba jen s příležitostnou neposlušností). Pro výcvik koní je tedy velmi důležité, aby

člověk dominoval a kůň tak byl psychicky vyrovnaný a klidný. S tímto principem dominance pracovali i Caballeros – rytíři ve středověkých, mnišských jezdeckých školách ve Španělsku. Zjistili, že když zaujmou roli vysoce postaveného hřebce ve stádě, získají tak dominanci, aniž by museli s koněm bojovat. Nejen, že tímto chováním naprosto dominovali, ale získali si tak i bezmeznou důvěru svých koní. Základní myšlenkou středověkých španělských jezdeckých škol byla El equilibrionarural – přirozená rovnováha. Dorozumění mezi dvěma bytostmi pomocí neznatelných signálů, jemných impulzů, změny těžiště, a nakonec pomocí citu a přenosu myšlenek. Toto jezdecké umění bylo pro rytíře bojující v bitvách životně nezbytné. Bojovník nesoucí v pravé ruce meč a v levé štít, musel svého koně perfektně ovládat jen pomocí sedu a jemných pohybů. (Pešťová, 2011). Na středověkých freskách můžeme tedy často vidět rytíře na koních bez uzdění. Aby rytíři mohli své koně takto ovládat, museli studovat a dokonale znát jejich přirozené chování. Získat si jejich oddanost bez násilí.

Na těchto základech K. F. Hempfling vymyslel originální způsob nikoliv výcviku, ale bytí s koněm. Koně dělí do 26 typů podle charakteru a fysiognomie. Cvičený a zkušený člověk, který je navíc nadaný sebezpoznaním může tedy vyléčit duši koně poraněnou špatným zacházením pouhým vstupením do prostoru a skutečným poznáním tvora, kterého má před sebou (Hempfling, 2004). Člověk a kůň jsou zde partnery, i když je člověk dominantní a koně vede. Tento vztah je založen na důvěře. Kůň reaguje na sebemenší impuls lidského těla a každý pohyb je pro něj informací. Proto musí být člověk naprosto koncentrovaný a dopředu každý pohyb zvažovat. Tato řeč těla se podobá řeči znakové. Každý pohyb lidského těla je vlastně znak, který nese určitý a pro koně zásadní význam. Je tedy velmi nutné znát všechny tyto významy a jasně a srozumitelně je interpretovat (Pešťová, 2003).

Hempfling se soustředil na tzv. „Cestu k rytířství“ – a nám v rámci EV se nabízí uskutečnit, na základě Hempflingových zkušeností s koňmi, např. tábor či jiný dlouhodobý program na tento námět. Podle Hempflinga vnímá kůň ušlechtilého člověka podle následujících kvalit. Pokud je člověk má, kůň jej bude následovat. Jsou to:

- 1) Vytrvalost: „Člověk od koní by měl být stálý a houževnatý“ (Hempfling, 2003).
- 2) Srozumitelnost: Srozumitelný je člověk, který se chová navenek na základě toho, jaký je uvnitř. Jakákoliv disharmonie se totiž projeví v pohybech člověka a kůň mu pak nedůvěřuje. Proto by pro něj bylo obtížné navázat s ním v takovém případě přátelství.
- 3) Důkladnost a hloubka: Hloubka spojená s humorem a radostí ze života by měla být znakem opravdového rytíře, jehož bude kůň uznávat. Neměla by to však být hloubka do sebe zahleděná.
- 4) Síla a energie: Kdo koni na počátku odhalí svoje slabosti, může se dočkat toho, že ten pak uvěří hloubce jeho sebevědomí. Teprve když koni dáme moc nad sebou, získáme moc nad ním. Ničím se to nepodobá vztahu jezdců coby pána a koně jako výkonného stroje nebo poddaného zvířete. Jde o partnerství!
- 5) Skromnost: Pravá skromnost není pokrytecká, ale vyplývá z hloubky. Nese v sobě respekt k sobě i ke koni. Kůň se pak rozhodne takového opravdového člověka přirozeně respektovat.
- 6) Klid: Jde o klid v duši, často vyjádřený anglickým „Peace“. Je ho schopna zakořeněná duše, která je stálá a sama sobě věrná. Takový klid může být předáván dál i při komunikaci s koněm.
- 7) Odvaha: Pravá odvaha neuznává risk a nemá nic společného s hazardérstvím. Jde o přiznání strachu, ale zároveň i o jeho překonávání.
- 8) Radost: Opravdová radost podle koní je ta, která člověku dovolí být pevný, uvolněný a „v pohodě“. Je to vzácný stav mysli, který nemá nic společného s náladou na večírcích.

- 9) Oddanost: Oddanost není sebezapření ani sebeobětování. „Ve smyslu koně je oddanost jednoduchá (...); bytí, které nezná ani oddanost ani lásku, nezná ani dobro ani zlo.“ (Hempfling, 2003)
- 10) Odhodlanost: Jednání pro jednání, a ne s ohledem na ambice ani plnění cílů. Pokud je odhodlanost stanoviskem člověka, kůň se k němu připojí, což pak dá vzniknout trvalému vztahu.

Člověk, který v sobě rozvinul výše uvedené kvality, je dle Hempflinga hoden svého koně a kůň mu jistě otevře svou mysl. Kritici Hempflingovy metody říkají, že trvá dlouho se jí naučit a je obtížně předatelná. Nicméně je to právě proto, že dávno předtím, než se člověk postaví do ohrady ke koni, musí pracovat zejména na sobě, zdokonalovat sám sebe, aby mu ego dovolilo koni vůbec porozumět. A dlouhodobý vztah s koněm je pak založen na vývoji obou bytostí a jejich vzájemném provázení se na společné cestě.

Závěr

Text článku byl snahou nabídnout možné konkrétní programy pro děti MŠ a ZŠ využívající koně jako prostředníka působení na dítě. Autorčinou snahou bylo inspirovat čtenáře vztahy mezi člověkem a koněm, i koňmi navzájem. A to jak k implementaci v oblasti výchovy a vzdělávání, tak i částečně k osobnostnímu rozvíjení dětí.

Poděkování

Text je výsledkem projektu Výzvy udržitelné společnosti optikou humanitních a sociálních věd (UDROHS) MUNI/A/1460/2021.

Použitá literatura

- Bednář, F. (2006). *Domluvte se se svým koněm*. Praha: MSD.
- Bednář, F. (2011). *Učení s asistencí koní*. http://www.fredbednar.cz/vyberte_si/vyuka/horseassisted_education/ ; 11.6. 2011)
- Činčera, J. (2013). *Environmentální výchova: efektivní strategie*. Praha: Agentura Koniklec. [Dostupné on-line](#)
- Engel, B. T., Galloway M. L. & Bull M. P. (2003). *The Horse, The Handicapped, and Education for persons with special education alneedsact. Right no. 30/2004*, (2004). [Education for persons with special education needs act 2004 \(File Format PDF 400KB\) \(scotens.org\)](#) Dublin: Department of education and skills.
- Fialová, R., Hess L. (2000). *Vliv zvířat na psychiku člověka*.
- Froňková, V. (2013) *Jak ovlivňují koně život našich dětí?*
- Hallberg, L. (2008). *Walking the way of the horse, exploring the power of the. Exploring the Power of the Horse-Human Relationship.i Universe*.
- Hempfling, K., F. (2003). *Tanec s koňmi*. Praha: Brázda.
- Hempfling, K., F. (2004). *Poznej svého koně*. Praha: Brázda.

- Jančaříková, K. (2009). Zooasistence v pedagogické praxi. *Envigogika*.2009/IV/3, <https://doi.org/10.14712/18023061.44> .
- Janáková, M. (2021). *Horse Assisted Education („Učení s asistencí koní“) a jeho potenciál v oblasti pedagogiky a environmentální výchovy*. *Envigogika*, 16 (2). <https://doi.org/10.14712/18023061.629>
- Odehnal, J. (2007). *Zvířata a naše mentální zdraví: Proč, co a jak*. Praha: Brázda.
- Parelli, P. (2002). *Horse Sense and Stable Thinking*. Parelli Natural Horsemanship.
- Pareti Natural Horse-Man-Ship. Kierdorf.
- Peštová, J. (2011). *Člověk a kůň*. Diplomová práce PF UK.
- Shapiro, L. E. (2009). *Emoční inteligence dítěte a její rozvoj* (3rd ed.). Praha: Portál.
- Svobodová, E. (2013). *Následuj moudrost svého koně*. (ebook)
- Svobodová, I. a kol. (2008). *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat*. Sborník. Praha: ČZÚ
- Velemínský, M. a kol. (2007). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Brno: DONA.

PŘÍLOHA

Doporučená literatura:

- Blake, H. (1975). *Jak mluvit s koňmi*. Praha: Pragma.
- Bruno, T. & Adamczyk G. (2005). *Řeč těla, jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada.
- Brtnová Čepičková, I., Kroufek, R. (2006). *Environmentální výchova jako průřezové téma školního vzdělávacího programu: příručka pro učitele*. V Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně.
- Činčera, J., a kol. (2016). *Environmentální výchova z pohledu učitelů*. Brno: Masarykova univerzita.
- Grandinová, T. (2005). *Zvířata v překlada*. České Budějovice: Protisk.
- Hollý, K. & Hornáček, K. (2005). *Hipoterapie. Léčba pomocí koně*. Ostrava: Montanex.
- Irwin, Ch. & Weber B. (2005). *Tanec s černým koněm*. New York: Marlowe & Company.
- Irwin, Ch. (2004). *Jízda na vlně, aneb co mě naučili koně*. Publishers
- Isaacson, R., (2001). *Léčba koněm*. Portál.
- O’Haire, M. (2010). Companion animals and human health: Benefits, challenges, and the road ahead. *Journal of Veterinary Behaviour*, 5, 226-234.
- Kirchner, J. (2009). *Psychologie prožitku a dobrodružství pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: Computerpress.

- Kohanov, L. (2016). *S koněm mezi světy. Cesta k rozvíjení intuice, vědomí a síly pomocí koní*. Synergie.
- Luftnerová, D. (2013). *Sociálně-emocionální učení při koněm facilitovaném vzdělávacím programu u dětí se specifickými vzdělávacími potřebami v Irsku*. Diplomová práce UPOL.
- Kohanov, L., (2014). *Tao koně*. Portál.
- Lidmilová, K. (2014). *Léčba pomocí koní u dětí s poruchami emocí a chování*. [Diplomová práce]. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové.
- Máchal, A., Nováčková, H., Sobotová, L. a kol. (2012). *Úvod do environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání*. Brno: Lipka.
- Jančaříková, K., Havlova, J. (2010). *Činnosti se zvířaty v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe.
- Nešpor, J. (2016). *A ta kráva mléko dává*. Brno: Lipka.
- Kol. autorů Lipky. *Hrajeme si na přírodu*. Brno: Lipka.
- Opršal, J. (2018). *Co se děje v lese*. Diplomová práce FSS MU.
- Rosenberg, M., B (2015). *Co řeknete, změní váš svět*. Praha: Portál.
- Skýbová, J. (2008). *Environmentální výchovné projekty: pro učitelství MŠ a prvního stupně ZŠ*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Seton, E. T. (1970). *Kniha lesní moudrosti*. Praha: Olympia.
- Šebešová, P. (2013). *Environmentální výchova pro ZŠ a SŠ: tři kroky k aktivnímu vyučování*. Praha: Portál.
- Šula, B. (2002). *Pohádky o květinách*. Praha: Junák – svaz skautů a skautek.
- Vladislav, L. (2016). *Proměny: legendy o stromech a květinách*. Praha: Malvern.
- Wohlleben, P. (2017). *Citový život zvířat: láska, zármutek, soucítění – úžasná tvář skrytého světa*. Brno: Kazda.